

Adam Podlewski: Doktorancie, ulecz się sam [UNIwersYTET]

Studenci i wykładowcy nie wiedzą do końca, czemu powszechne kształcenie na wyższym poziomie ma służyć

Studenci i wykładowcy nie wiedzą do końca, czemu powszechne kształcenie na wyższym poziomie ma służyć

Uniwersytet znajduje się w stanie głębokiego kryzysu. Tak, to prawda, ale czy szkolnictwo wyższe nie zмага się zawsze z wyzwaniem swojej epoki? Kilkadziesiąt lat temu takim problemem była ideologiczna presja państwa na naukę i edukację. Dziś – kryzys, związany z upowszechnieniem studiów oraz zmianami w strukturze

demograficznej naszego społeczeństwa. Także studenci i wykładowcy nie wiedzą do końca, czemu powszechne kształcenie na wyższym poziomie ma służyć. Problem ten najwyraźniejszy jest w grupie dobrze mi znanej – doktorantów i młodych naukowców, ludzi stojących na granicy tych dwóch krain akademickiego świata. Spróbuję przyrzeć się ich sytuacji na bliskim mi przykładzie Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Trwanie i zmiany

Doktorat obroniłem jesienią 2011. Po niemal dwóch latach wróciłem na swój macierzysty wydział, by porozmawiać z młodszymi koleżankami i kolegami o ich studiach, nadziejach i oczekiwaniach. Jako samorządowiec w latach 2008–2011 byłem świadomy większości problemów, które kilka lat temu trapiły nasze studium. Jednak dobiegające mnie słuchy o reformach na moim wydziale, a także wyrażane przez moje koleżeństwo wątpliwości związane z wizytacją Polskiej Komisji Akredytacyjnej, skłoniły mnie do odświeżenia tej wiedzy.

Poniższy tekst nie jest sprawozdaniem o stanie szkolnictwa wyższego w Polsce. Powstał na podstawie doświadczeń kilku osób, doktorantów Wydziału Historycznego, patrzących na zmiany w środowisku uniwersyteckim i otwarcie wyrażających swoje oczekiwania oraz wątpliwości. WHUW jest instytucją szczególną – wielką i uznaną jednostką akademicką, funkcjonującą przy wielkiej i uznanej uczelni. Tutejsze studium doktoranckie należy do większych (choć nieporównywalnych z kolosami takich jak studium doktoranckie WPiA UW). Wyciąganych przez nas wniosków nie należy traktować jako

uniwersalnego opisu sytuacji, jednakże pewne spostrzeżenia z odwiedzin na Wydziale Historycznym można i należy uogólnić na wiele studiów humanistycznych, również przy mniejszych uczelniach.

W maju 2013 na WHUW zawitali wizytatorzy Państwowej Komisji Akredytacyjnej, zwanej żartobliwie „Polką” (bądź też z powodu dawnej nomenklatury – „Paką”). Jako absolwent nie byłem obecny przy tej kontroli, obserwowałem z boku poruszenie, które komisarze wzbudzili na Krakowskim Przedmieściu. Choć na rezultaty tej wizytacji musimy jeszcze poczekać, daje nam ona dobry pretekst do przeglądu najważniejszych problemów doktoranckiej braci.

Kim jest doktorant?

Na to pytanie nikt nie był mi w stanie udzielić zadowalającej odpowiedzi. Prawo dotyczące szkolnictwa wyższego traktuje doktoranta jako byt szczególny, zaginione ogniwo ewolucyjne pomiędzy studentem a pracownikiem naukowym. Być może stan takiego zawieszenia jest niezbędny. Skoro studia doktoranckie różnią się tak bardzo, w zależności od ośrodka, wydziału i ilości samych adeptów, określenie roli, uprawnień i statusu doktoranta nie może odbywać się na poziomie centralnym. Ale nawet kwestia szersza: kim doktorant być powinien, nie jest jasna ani dla prawodawców, ani władz uczelnianych, a nawet samych zainteresowanych.

Deklaracja Bolońska, porozumienie podpisane w 1999 przez europejskich ministrów szkolnictwa wyższego, wyznaczyła dość szerokie ramy procesu ujednoczenia systemów edukacji krajów-

sygnatariuszy. Deklaracja z Budapesztu i Wiednia w sprawie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego z 12 marca 2010 roku uszczegółowiła założenia procesu po dziesięciu latach od jego rozpoczęcia. Jednak te ambitne zmiany, nie dość że od początku budzące kontrowersje, przechodzą długą i trudną drogę, znaczoną tak sukcesami (formalne przyjęcie trójstopniowego procesu kształcenia przez państwa-sygnatariuszy), jak i porażki (np. problemy programów towarzyszących, w tym systemu stypendiów Erasmus-Socrates oraz obecnie: Lifelong Learning Programme).

W trójstopniowym systemie nauczania polscy doktoranci odnajdują się niełatwo. Już samo uznanie ich za studentów trzeciego stopnia sprzeczne jest z tradycją studiów w naszym kraju, a także rodzi wiele paradoksów i praktycznych problemów. Przede wszystkim, nie odpowiada na pytanie podstawowe: kim doktorant powinien być? Czy przyszłym wykładowcą uczelni, pracownikiem placówki badawczej bądź naukowej? A może po prostu studentem masowego systemu edukacji?

Choć względy czysto praktyczne nie powinny zaburzać działania Muz, kontynuujący studia po magisterium adepci nauk muszą zmierzyć się z oczywistymi wyzwaniami. Struktura demograficzna naszego społeczeństwa jest czynnikiem nie do zlekceważenia. Mimo zmian, upowszechnienia czy wręcz deelitizowania edukacji wyższej, liczba studentów zmiesza się z roku na rok. Akademia po prostu nie potrzebuje takiej ilości personelu wykładowego, zwłaszcza po wyraźnej na wielu wydziałach beztroskiej polityce kadrowej czasów edukacyjnego boomu. Czy nauką i edukacją nie zajmuje się w Polsce zbyt wielu ludzi? Na to pytanie nie potrafię odpowiedzieć w sposób obiektywny.

W praktyce nie da się kształcić naukowców w oderwaniu od praktyki dydaktycznej i poza murami uczelni. Doktoranci wszelkich specjalizacji, choć zwłaszcza adepci humanistyki, rzadko kiedy mogą funkcjonować skutecznie poza ułatwiającym badaniom i zapewniającym utrzymanie światem uniwersytetu (bądź otaczającą go krainą naukowych instytucji, fundacji i think-tanków), a nawet jeśli to robią, często nie dzięki, ale niezależnie od swojego przygotowania akademickiego.

Z wyłączeniem kilku specyficznych dziedzin (niektóre dyscypliny ścisłe, prawo, medycyna), nauka w Polsce nie jest atrakcyjną finansowo ścieżką kariery, a same studia doktoranckie wydają się oderwanym od praktyki życia zawodowego wymogiem formalnym. Stary system rozwoju nauk nie zdaje egzaminu przy takim napływie chętnych, a nowy model nie działa zgodnie z oczekiwaniami twórców. Dlatego też odpowiedź na pytanie o rolę doktoranta nie może przyjść z zewnątrz. Ale i sami zainteresowani nie mają czasu na rozważania o kształcącym ich systemie – na co dzień muszą mierzyć się z bardzo dokuczliwymi i poważnymi problemami.

Między Ministrem, Dziekanem a Promotorem

„Jest wśród doktorantów niemało osób, które sprawiają wrażenie, jakby do podjęcia studiów doktoranckich popchnęła ich nie pasja naukowa, lecz lęk przed konfrontacją z rynkiem pracy” stwierdza Kasia, doktorantka IV roku. „Studia doktoranckie umożliwiają przesunięcie o kilka lat trudnego momentu rozpoczęcia życia zawodowego (choć oczywiście nie wszystkim, gdyż znaczna część doktorantów i tak jest

zmuszona łączyć studia z pracą zarobkową), a także zdobywanie stypendiów pozwalających jakoś te kilka lat przetrzymać. Część z tych osób z całą pewnością nie powinna robić doktoratu, bo się do tego nie nadaje ani pod względem intelektualnym, ani psychicznym. Uczelnie wyższe, dla ich dobra, a także w imię obrony prestiżu studiów doktoranckich, powinny bronić się przed ich napływem, ale często jest całkiem odwrotnie – przyjmują prawie wszystkich chętnych, bo na każdego dopuszczonego kandydata dostają pieniądze z budżetu państwa, których w dodatku nie muszą wcale wydawać na rozwój doktorantów”.

Naukowa opieka na studiach trzeciego stopnia trwa w formie przejściowej pomiędzy mentorsko-asystenckim dawnym zwyczajem, a masowym modelem wyspecjalizowanych seminariów, w rezultacie nie spełniając założeń żadnego wzoru. Niezależnie od słabości systemu, zawsze wrażliwym ogniwem pozostanie człowiek. „Wiele problemów studium doktoranckiego ma swój początek w relacjach międzyludzkich” – zauważa Maciej, student II roku. „Brak współpracy między doktorantami, kadram naukową i personelem administracyjnym wydziału czynią nasze studia po prostu nieefektywnymi. Być może z tego bierze się brak aktywności i nieumiejętność doktoranckiej braci w walce o lepsze warunki”. Już ze swoich doświadczeń w wydziałowej radzie samorządu i komisji wyborczej pamiętam dramatyczny problem braku zaangażowania doktorantów w działania wspólne, czy była to organizacja konferencji, sugestie co do programu studiów czy nawet udział w organach samorządu. Ostatnie lata nie zmieniły sytuacji na lepsze. O ile studenci pierwszych dwóch stopni zazwyczaj uważają się za grupę, społeczność, ich starsi koledzy mierzą się z problemami sami, a często rachityczne samorządy nie mogą wiele zdziałać bez poparcia naukowej braci.

„Nowy system finansowania doktorantów, oparty na grantach i zespołach zadaniowych, nie jest sam w sobie zły” – stwierdza Anna*, doktorantka II roku. „Jest jednak niestabilny i przeszkadza doktorantowi w pracy badawczej”.

Nie wszyscy moi rozmówcy narzekali na nowy system stypendiowania doktorantów i młodych naukowców. Przy wszystkich swoich wadach, finansowanie przez granty nie musi oznaczać sumarycznego zmniejszenia środków na naukę (w 2012 roku pieniędzy było nawet więcej niż wcześniej), a sposób rozdzielania środków promuje działania interdyscyplinarne i publikacje w czasopismach zagranicznych. Jednak zasady przyznawania środków są uważane za niejasne, uznaniowe. Walczący o swoje młody naukowiec jest często rzucony naprzeciw tajemniczej biurokratycznej maszyny. Sam lub ze wsparciem promotora, który nie zawsze jest do tego lepiej przygotowany od podopiecznego.

Quo vadis...

Kontrola PKA wzbudziła na Wydziale Historycznym pewne zainteresowanie. Niestety, nie wzbudziła nadziei. Krótkie spotkanie doktorantów z komisarzami zmieniło się w katalog drobnych zastrzeżeń, może i ważnych dla codziennego funkcjonowania studium, ale niezwiązanych ze strategicznymi pytaniami o przyszłość. Wszyscy moi rozmówcy potwierdzali, że przyszłość wymusi w systemie kształcenia badaczy pewne zmiany. Jednak taka ewolucja pod batem

demografii i odgórnie narzucanych pomysłów przeniesie zmiany co najwyżej konieczne. O lepszy los doktoranci powinni troszczyć się sami.

W tej krótkiej relacji musiało zabraknąć miejsca na szczegółowy katalog problemów, recepty i prognozy na przyszłość. Niestety, zabrakło też niezawodnych recept na bolączki najważniejsze: kondycję nauki polskiej w ogóle. Jeśli nawet moi przyjaciele z Wydziału Historycznego nie wiedzieli, jak rozwiązać problemy instytucji, w jednym byli zgodni: każdy adept nauki musi robić swoje. Jeśli nasza praca będzie godna uniwersyteckiej tradycji, tak my, jak i inni będziemy mieć większą motywację do wprowadzania zmian.

Adam Podlewski

* Imię zmieniliśmy na prośbę rozmówcy.